DOI: 10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.28

УДК: 343.611+343.985

Чурилов Д. В.,

здобувач Міжнародної академії управління персоналом

СЛІДЧІ СИТУАЦІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА УЧАСТЮ ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПІДВИЩЕНИЙ ЗЛОЧИННИЙ ВПЛИВ

Актуальність статті полягає в тому, що своєчасне і послідовне, проведення необхідних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів при розкритті злочинів, багато в чому залежить від правильності оцінки слідчої і оперативно-розшукової ситуацій, що складаються на визначений момент розкриття правопорушення. Наголошено, що до числа об'єктивних факторів, що впливають на формування конкретної ситуації при розслідуванні злочинів, пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив відносяться: наявність і характер в розпорядженні слідчого доказової інформації; наявності у визначений момент у розпорядженні слідчого та оперативного працівника необхідної інформації, наявність необхідних сил і засобів, можливість їхнього використання в найкоротший термін і т.д. До числа суб'єктивних факторів, можливо, віднести: психологічний стан слідчого і оперативного працівника, рівень їх знань, практичний досвід, їхня здатність швидко приймати і реалізовувати рішення в несприятливих для нього умовах і т.д. Аналіз наукових і практичних досліджень по тематиці правопорушення пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб розцінюються як не достатньо розробленим. Професори Бахін В.П., Коновалова В.Е., Шепітько В.Ю. і деякі інші автори ставили проблему правопорушення пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб у найбільш широкому аспекті. Однак, проблемам висування слідчих і оперативно-розшукових ситуацій у їх взаємозв'язку у криміналістичній і оперативно-розшуковій літературі проблеми досліджені вкрай не достатньо. Ціллю статті автором ставилось початок наукової розробки взаємодії слідчих і оперативно-розшукових підрозділів Інтерполу та Європолу. Перші висновки щодо цієї проблеми спонукають нас подальше вести розробку приватної методики розкриття правопорушень пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб.

Ключові слова: правопорушення пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, вори в законі, ситуація, слідча і оперативно-розшукова ситуація, кримінальне провадження, слідчий огляд, труп.

Актуальність теми. Своєчасне і послідовне, проведення необхідних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів при розкритті злочинів, багато в чому залежить від правильності оцінки слідчої і оперативно-розшукової ситуацій, що складаються на визначений момент розкриття правопорушення.

Стан дослідження. Певну увагу вчених-криміналістів і процесуалістів привертала проблематика організації і проведення слідчих дій при

розслідуванні правопорушень за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив. Зокрема, О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, Л.Г. Відонов, О.М. Васильєв, В.Г. Гончаренко, В.О. Коновалова, В.Г. Лукашевич, О.Б. Соловйов, М.В. Салтєвський. Здійснення допитів у процесі розслідування умисних вбивств розглядали Л.Г. Удовіка, В.Т. Нор, І.І. Когутич, О.С. Саїнчин та інші. Але значна кількість питань залишаються поза увагою криміналістів-науковців і потребує вирішення.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про слідчу ситуацію, як одному з важливих факторів у розслідуванні злочинів, пов'язаних з злочинним впливом, не можна не відзначити її динамічний характер, її залежність від ряду суб'єктивних і об'єктивних факторів, що вже у свою чергу обумовлюють індивідуальність слідчої ситуації.

До числа об'єктивних факторів, що впливають на формування конкретної ситуації при розслідуванні злочинів, пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив відносяться: наявність і характер в розпорядженні слідчого доказової інформації; наявності у визначений момент у розпорядженні слідчого та оперативного працівника необхідної інформації, наявність необхідних сил і засобів, можливість їхнього використання в найкоротший термін і т.д.

До числа суб'єктивних факторів, можливо, віднести: психологічний стан слідчого і оперативного працівника, рівень їх знань, практичний досвід, їхня здатність швидко приймати і реалізовувати рішення в несприятливих для нього умовах і т.д.

Виходячи з принципу доцільності виділяється три найбільш важливих, взаємозалежних один з одним питання, що визначають позитивний дозвіл будь-якої слідчої і оперативної ситуації.

1. Наскільки реальна і здійснення в конкретних умовах розкриття злочину поставлена мета?

2. Якими силами і коштами необхідно розташовувати, щоб реалізувати поставлену мету?

3. У яких умовах дані можливості достатні для досягнення поставленої мети?

Як показує аналіз кримінальних справ, пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, зазначені аспекти на першопочатковому етапі відповідними правоохоронними органами враховуються, не повною мірою, що негативно впливає на якість розслідування названої категорії злочинів. Це особливо важливо при постановки мети майбутньої діяльності, спрямованої на розслідування правопорушень за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, визначення об'єкта пізнання, необхідних засобів зв'язку і пересування, науково-технічних методів, категорії слідчих, оперативних працівників поліції, яких доцільно використовувати для рішення складних задач розслідування, рівень їхніх знань, кваліфікації, а також час, що відводиться для цих цілей.

Кожна ситуація, що складається на різних стадіях розслідування злочинів, має комплекс тільки її властивих специфічних особливостей, що робить її відмінною від всіх інших.

Криміналістична наука, що аналізує слідчі ситуації, що виникають на конкретні моменти розслідування, визначає оптимальні шляхи, організаційні і науково-технічні кошти і методи їхньої зміни в сприятливому для слідчого напрямку. Правильна і своєчасна оцінка слідчих ситуацій сприяє, виробленню конкретних специфічних рекомендацій розслідування, максимально наближених до дійсності. Саме в цій якості слідчі ситуації відіграють найважливішу роль у побудові приватних методик і в загальному виді складають елемент загальних положень методики розкриття злочинів, пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив.

Не задаючи у меті докладного аналізу існуючих точок зору вчених-криміналістів на суть основ для побудови класифікації ситуацій, пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, відзначимо тільки, що поза залежністю від тієї чи іншої структури вони можуть бути підрозділені на індивідуальні і типові. Як відзначається в криміналістичній літературі індивідуальні ситуації у своїй більшості носять приватний характер, тому що дають представлення про положення справ у визначений відрізок часу; типовим же ситуаціям притаманний загальний характер, вони продукт узагальнення слідчої і оперативної практики. Одні з них характерні для визначеного виду злочинів, інші - для конкретного етапу розслідування, найчастіше для першопочаткового.

Типова ситуація має наукове і практичне значення для розробки, зокрема, тактики окремих слідчих і оперативно-розшукових дій у залежності від сформованої обстановки на конкретний період розслідування.

Немаловажного значення набувають типові ситуації і для розробки спеціальних методик розслідування і наукових рекомендацій з найбільш реального висування загальних і приватних версій, їхній перевірці стосовно до конкретних слідчих ситуацій.

Типова слідча ситуація важлива для вибору комплексу і черговості слідчих і оперативно-розшукових дій, установлення задач і характеру взаємодії членів слідчо-оперативної групи, що беруть участь у розслідуванні.

Ситуація, що виникає на момент початку кримінального провадження визначає вибір конкретних тактичних операцій, необхідних для успішного розкриття злочинів по гарячих слідах.

Перш ніж приступити до розгляду конкретних ситуацій, що виникають до моменту початку провадження по кримінальному провадженню по справах досліджуваної категорії необхідно перелічити критерії по який злочини відносяться до розряду пов'язаних з правопорушення за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив. Це нам представляється досить важливим, тому що до початку розслідування в більшості випадків розмежувати поняття «правопорушень за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив» від інших видів правопорушень буває досить складно, а в деяких випадках це не вдається зробити і на більш пізніх етапах розслідування.

Віднесення правопорушень до розряду правопорушень за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив можна використовувати наступні критерії:

– очевидність кримінальної події, що мало місце;

- зухвалість скоєного правопорушення;
- застосування автоматичної стрілецької зброї, вибухових пристроїв і інших предметів спеціально призначених для позбавлення життя;
- навмисний характер злочину;
- відсутність ознак пограбування, зґвалтування;
- залишення знарядь вбивства на місці злочину;
- велика кількість ушкоджень у життєво важливі органи (у ряді випадків контрольний постріл у голову чи нанесення удару колото-ріжучими предметами в серце незважаючи на те, що попередні ушкодження вже мали смертельний характер);
- застосування комбінованих способів, кожний з яких самостійно міг би заподіяти смерть;
- застосування витончених способів приховання злочину;
- мінімальна кількість слідів: незважаючи на наявність ряду предметів залишених злочинцями: зброя, стріляні гільзи, кулі, боєприпаси;
- ознаки приховання злочину (відсутність чи взагалі мінімальна кількість очевидців);
- уживання заходів, спрямованих на знищення свідків, оказавшихся поруч з жертвою (товариші по службі та інш.);
- високий статус жертви (популярність, службове становище, положення в керівному складі групи);
- наявність на місці злочину, характерних ознак, які вказують на наявність або відсутність особистого знайомства жертви і злочинців (виконавців).

Виходячи з приведеного переліку вже при одержанні повідомлення, прибутті на місце злочину однієї з найбільш ймовірних може бути версія про побутовий характер злочину. Своєчасне висунування такої версії визначить необхідний комплекс слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, допоможе правильно організувати огляд місця події, звернути увагу на пошук слідів, що можуть підтвердити правильність висунутої версії.

Нами виявлені найбільш типові слідчі ситуації, що складаються на початку огляду місця події і моменту ухвалення рішення про внесення відомостей про вбивство до ЄРДР.

Перша ситуація :

В певний орган надійшло повідомлення про напад на конкретну особу військового (як правило особа встановлена) чи виявлення правопорушення з ознаками насильницької смерті. Особи, що скоїли вбивство невідомі та місце злочину покинули, знаряддя злочину кинуті поруч з трупом поблизу. Очевидці злочину відсутні. Маються свідки злочину (як правило, особи, що перші почули, чи знайшли труп).

Після прибуття на місце події (частіше це представники служби військового правопорядку) необхідно опитати свідків і вжити заходів до розшуку злочинців по «гарячим» слідах, можливо застосувати службово-пошукового собаку. Зробити огляд місця злочину, здійснити міри, спрямовані на встановлення можливих очевидців злочину. Прийняти рішення про сповіщення слідчого та прокурора. Якщо особа потерпілого не встановлена, то ужити заходів до його упізнання. Опитати свідків про обставини виявлення трупа, виявити знайомих, товаришів по службі жертви

і допитати їх на предмет інформованості про можливі мотиви злочину, що мали місце чи замахом погрозах, а також одержати від них інформацію якнайбільше характеризує особистість правопорушення.

Ситуація друга :

Надійшло повідомлення про здійснення нападу, маються очевидці злочину.

Необхідно опитати очевидців про зовнішність і прикмети осіб, що нападали, їхня кількість, напрямку, куди і на чому вони сховалися. Інформувати поліцейські підрозділи про прикмети що до нападників.

Застосувати службово-пошукового собаку. В подальшому проводиться огляд місця події і трупа. Прийняти рішення про початок кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР. Допитати очевидців і свідків. Якщо особа не установлена вжити заходів до його упізнання.

Ситуація третя:

Надійшло повідомлення про правопорушення за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив. Прибути на місце злочину. Якщо потерпілому потрібна медична допомога, то вжити заходів до її надання. У залежності від стану потерпілого (при наявності дозволу лікаря) опитати його про прикмети, кількість осіб, що нападали, про напрямок куди вони сховалися, про прийнятий жертвою мірах надання опору й у зв'язку з цим можливих слідах, ушкодженнях на тілі, одязі що нападали. Інформувати посадових осіб військового підрозділу, екіпажі військових та поліцейські підрозділи про прикмети що до нападників.

В подальшому проводиться огляд місця події і трупа. Прийняття рішення про початок кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР. Допитати очевидців і свідків.

Ситуація четверта :

Надійшло повідомлення про те, що був зроблений замах на конкретну особу. Нападаючі затримані.

Ужити заходів по наданню медичної допомоги, якщо така потрібно. Зробити особистий обшук затриманого (затриманих). Їхній огляд. Якщо затриманий тільки один з учасників злочину вжити заходів по встановленню його спільників. Зробити огляд місця злочину. Прийняти рішення про реєстрацію порушення у ЄРДР. Допитати потерпілого, підозрюваних, очевидців і свідків злочину, залучити до розслідування потерпілого та затриманих підозрюваних осіб.

Ситуація п'ята:

Надійшло повідомлення про виявлення трупа з ознаками приналежності до категорії воров в законі, його чи частин залишків трупа, знищеного іншими способами (наприклад, спаленням). Документи відсутні. Виїзд на місце події, огляд його, огляд трупа, його частин або останків. Уживання заходів на встановлення очевидців, свідків злочину, їхній опит. Інформувати екіпажі поліцейські підрозділи про прикмети виявленого трупа.

Прийняти рішення про початок кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР. Перевірка повідомлень про без звістки зниклих військовослужбовців.

Уживання заходів, спрямованих на встановлення особистості жертви, його упізнання та експертне ототожнення.

Ситуація шоста :

Надійшло повідомлення від конкретної особи про факти, що стали йому відомі, про правопорушення пов'язаних з правопорушеннями за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив. Проводиться перевірка вірогідності повідомлення, ретельне опитування особи, яка повідомила, планування заходів спрямованих на затримку підозрюваних у здійсненні злочину осіб, їх особистий обшук. Ухвалення рішення про початок кримінального провадження та внесення відомостей до ЄРДР. Вилучення знарядь вбивства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. К.: Феміда. 1996.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Х.: Одісей, 2017. 360 с.
3. Кримінальний кодекс України. К. «Правова єдність». 2015.
4. Видонов Л. Г. Криминалистические характеристики убийств и система типовых версий о лицах, совершивших убийства в отсутствие очевидцев : автореф. дис. ... к. ю. н. : (12.00.09). Москва : [б. и.], 1979. 22 с.
5. Шепітько В.Ю. Криміналістика: енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український), за ред. В.Я.Тация. Х.: Право, 2001. 560 с.
6. Хань Г.А. Проблеми планування та організації розслідування злочинів в ОВС. *Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю*: матеріали 3-ї міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів (Донецьк, 28 березня 2003 р.). Донецьк, 2003. С. 132–133.
7. Саінчин О.С. Амністія злодіїв в законі у Грузії можливий дестабілізаційний фактор криміногенної обстановки в Україні. Матеріали Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листопада 2016 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2016. С. 254–256.
8. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14 серп. 2012 р. № 700. *Офіційний вісник України*. 2012. № 84. Ст. 3408.
9. Салтевський М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету*. Серія «Юридична». 2013. Вип. 57. С. 315–321.
10. Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України від 2 лютого 1992 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
11. Саінчин О.С. Протидія незаконній міграції в Україні (криміналістичні, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти): монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 436 с.
12. Стратонов В.М. Захарченко О.В. Загальні положення взаємодії слідчого з органом дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого. *Форум права*. 2011. № 1. С. 982–988.
13. Погорецкий Н.А. Оперативно-розыскные правоотношения: определение, структура, особенности. *Пробл. законности*: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Таций. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. Вип. 45. С. 198.

D. Churilov

**INVESTIGATORS OF SITUATIONS AND FEATURES
OF TACTICAL OPERATIONS IN THE INVESTIGATION
OF OFFENSES WITH THE PARTICIPATION OF PERSONS,
WHICH HAVE INCREASED CRIMINAL INFLUENCE**

The relevance of the article is that timely and consistent, conducting the necessary investigative actions and operational and investigative measures in the detection of crimes, depends largely on the correctness of the assessment of investigative and operational and investigative situations at the time of the offense. It is emphasized that among the objective factors influencing the formation of a specific situation in the investigation of crimes related to offenses involving persons with increased criminal influence are: the presence and nature of the investigator's evidence; availability at a certain moment at the disposal of the investigator and operational worker of the necessary information, availability of necessary forces and means, possibility of their use in the shortest possible time, etc. Among the subjective factors may include: the psychological state of the investigator and operative, the level of their knowledge, practical experience, their ability to quickly make and implement decisions in unfavorable conditions for him, etc. The analysis of scientific and practical research on the topic of offenses related to offenses involving persons is considered to be insufficiently developed. Professors Bakhin VP, Konovalova VE, Shepitko VY and some other authors have raised the issue of offenses involving offenses involving individuals in the broadest sense. However, the problems of putting forward investigative and operational-investigative situations in their relationship in the forensic and operational-investigative literature problems are extremely insufficiently studied. The aim of the article was to start the scientific development of the interaction between the investigative and operative-search divisions of Interpol and Europol. The first conclusions on this issue motivate us to further develop a private methodology for the detection of offenses related to offenses involving individuals.

Keywords: *offenses related to offenses involving persons, thieves in law, situation, investigative and operational-search situation, criminal proceedings, investigative examination, corpse.*